

Pregled pristupa borbi protiv govora mržnje na Zapadnom Balkanu

Autor: **Marija Lučić-Čatić**, RAN-ov spoljni ekspert

Radicalisation Awareness Network

Practitioners

Pregled pristupa borbi protiv govora mržnje na Zapadnom Balkanu

NAPOMENE

Ovaj dokument je pripremljen za Evropsku komisiju, ali odražava isključivo stavove autora. Evropska komisija nije odgovorna za posledice ponovne upotrebe ovog izdanja. Više informacija o Evropskoj uniji dostupno je na internetu (<http://www.europa.eu>).

Luksemburg: Izdavačka kancelarija Evropske unije, 2023.

© Evropska unija, 2023.

Politika ponovne upotrebe dokumenata Evropske komisije sprovodi se u skladu sa Odlukom Komisije 2011/833/EU od 12. decembra 2011. godine o ponovnoj upotrebi dokumenata Komisije (SL L 330, 14. 12. 2011, str. 39). Osim ako nije navedeno drugačije, ponovna upotreba ovog dokumenta dozvoljena je u skladu sa licencom Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). To znači da je ponovna upotreba dozvoljena pod uslovom da se navede izvor i naznače sve izmene.

Za upotrebu ili reprodukciju elemenata koji nisu u vlasništvu Evropske unije, možda će trebati da se zatraži dozvola direktno od odgovarajućih nosilaca prava.

Uvod

Rasprostranjenost govora mržnje poslednjih godina postala je sve veći razlog za zabrinutost u evropskim društvima zbog štetnog uticaja na same temelje društva i poverenje između zajednica.

Stručnjaci i praktičari nude različite definicije govora mržnje⁽¹⁾. Za potrebe ovog rada korist ćemo definiciju iz Preporuke Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) Saveta Evrope, koja definiše govor mržnje kao:

„zagovaranje, promovisanje ili podsticanje, u bilo kom obliku, omalovažavanja, mržnje ili omalovažavanja osobe ili grupe lica, kao i bilo kakvo uznemiravanje, vređanje, negativni stereotip, stigmatizaciju ili pretnju u odnosu na takvu osobu ili grupu lica i pravdanje svih prethodnih vrsta izražavanja, na osnovu ‘rase’, boje kože, porekla, nacionalnog ili etničkog porekla, starosti, invaliditeta, jezika, vere ili uverenja, pola, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije i drugih ličnih karakteristika ili statusa”⁽²⁾.

Na Zapadnom Balkanu (ZB), narativi mržnje su posebno opasni zbog značajnog potencijala da povećaju postojeće tenzije između zajednica i negativno utiču na proces izgradnje poverenja, kao i istinski oporavak čitavog društva od prošlih sukoba. Ispoljavanje govora mržnje evidentno je u svim oblastima života na ZB. Poruke mržnje mogu se naći na internetu, u medijima i na kulturnim manifestacijama, u urbanim i ruralnim, etnički homogenim i heterogenim sredinama.

Nasleđe ratova 1990-ih godina, nedostatak konsenzusa o narativima prošlosti, postojeća fragmentacija društva, dominacija kolektivnih identiteta, značajni ekonomski problemi, različiti strani uticaji, jake patrijarhalne norme i mediji koji svakodnevno propagiraju netoleranciju (i mržnju) doprinose prihvatanju narativa mržnje i govora mržnje kao „normalnog” u društvima zemalja ZB. Ova normalizacija govora mržnje posledično doprinosi tome da je ZB plodno tlo za radikalizaciju koja vodi do nasilnog ekstremizma, jer je govor mržnje često polazna tačka za radikalizaciju. Koriste ga radikalne i marginalne grupe kao glavni generator društvene klime netolerancije i predrasuda koja se javlja kao opšti psihološki okvir za širenje svih oblika činova mržnje od fizičkog nasilja do verbalnog i psihičkog zlostavljanja⁽³⁾.

Dinamika govora mržnje na ZB je složena i raznolika:

- Uopšteno govoreći, govor mržnje uglavnom cilja na pripadnike ranjivih/manjinskih grupa (LGBTQI+, izbeglice, Rome, žene, osobe sa invaliditetom i migrante)⁽⁴⁾, ali se na ZB takođe koristi za podsticanje starih tenzija između različitih etničkih, nacionalnih i verskih grupa. Iako različite etničke, nacionalne i verske grupe u zemljama ZB nisu zakonom priznate kao ranjive/manjinske grupe, u stvarnosti to često jesu, kao npr. građani koji su napustili svoje zemlje tokom raspada Jugoslavije i vraćaju se na ZB. U regionalnom pregledu u okviru izveštaja o praćenju govora mržnje u medijima, prepoznato je da su na ZB „tri kategorije identifikovane kao glavna meta govora mržnje: etnička pripadnost, rodni identitet i seksualnost” i dodaje se: „Etnička pripadnost je najproblematičnija kategorija, prema nalazima istraživanja. Slučajevi govora mržnje koji je usmeren na etničku pripadnost često su bili vezani za rat 90-ih godina, incidente protiv migranata i izbeglica i trenutnu političku situaciju”⁽⁵⁾.

⁽¹⁾ Vidi: Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope broj R (97) 20 državama članicama o „govoru mržnje” dostupna je ovde: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680505d5b, a Odluka Ministarskog saveta OEBS-a broj 9/09 o borbi protiv zločina iz mržnje od 2. decembra 2009. godine dostupna je ovde: <https://www.osce.org/cio/40695>

⁽²⁾ Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije. (2016). *Opšta preporuka politike ECRI-a broj 15 o borbi protiv govora mržnje*. <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.15> (str. 3)

⁽³⁾ Kambovski, V., Georgieva, L., & Trajanovski, N. (2020). *National approaches to extremism. North Macedonia*. Evropski institut za za Mediteran. https://h2020connekt.eu/wp-content/uploads/2021/01/North-Macedonia_CONNEKT_Approaches_to_extremism.pdf

⁽⁴⁾ OHCHR. (23. mart 2021) *Izveštaj: Onlajn mržnja prema manjinama u porastu, kaže stručnjak*. <https://www.ohchr.org/en/stories/2021/03/report-online-hate-increasing-against-minorities-says-expert>

⁽⁵⁾ Šinković, N. (2022). Izveštaj o praćenju govora mržnje u medijima: *Regionalni pregled*. Mreža za izveštavanje o različitosti 2.0. <https://www.reportingdiversity.org/media-monitoring-reports-hate-speech-in-the-balkans-mainly-targets-ethnicity-gender-and-sexual-orientation/>

- Ako (zlo)upotreba potiče od političara, to „direktno normalizuje i jača mržnju i nasilje u društvu” ⁽⁶⁾. Kao što je navedeno u rezultatima istraživanja projekta RESILIENCE. Narativi mržnje na Zapadnom Balkanu i Turskoj: „U mnogim slučajevima, narativi mržnje su jasno politički orkestrirani i uglavnom se šire kroz medije koji su povezani sa vodećim političkim partijama. Iako narativi mržnje identifikovani u istraživanju nisu novi, sada su normalizovani u veoma velikoj meri. Umesto da budu dosledno osuđivani, oni se često instrumentalizuju za političke kampanje i sve više se vide kao redovan deo javne rasprave” ⁽⁷⁾.
- Političke izjave koje izazivaju mržnju mogu dovesti do recipročne radikalizacije. „Recipročna radikalizacija (i srodni termini, uključujući kumulativni ekstremizam i koradikalizaciju) je koncept da ekstremističke grupe podstiču uzajamnu retoriku i/ili radnje, uključujući nasilje” ⁽⁸⁾. Na primer, najčešći narativi mržnje o političkim protivnicima koji se koriste na ZB (i u Turskoj) bili su da su oni: neprijatelji države/naroda, strani plaćenici, opasni i korumpirani ⁽⁹⁾. Ti narativi podstiču uzajamnu retoriku i/ili radnje koje dovode do postepenog porasta radikalizacije na obe strane ove podele.
- Mediji su često generatori govora mržnje i narativa mržnje: Postoji niz načina i razloga zašto i kako mediji učestvuju u širenju govora mržnje, kao što je nedostatak profesionalnih standarda u izveštavanju, prenošenje poruka mržnje bez kritičkog stava, upotreba mis/dez/malinformacija, mamiklikova i mamaca za mržnju kao poslovnog modela itd. Mis/dez/malinformacije, mamiklikovi i mamci za mržnju su povezane, ali različite pojave, koje se u određenim oblastima preklapaju s govorom mržnje. Oni se lako mogu koristiti za širenje govora mržnje, što se jasno vidi iz njihovih definicija datih u Tabeli 1.

⁽⁶⁾ Evropski parlament, Rezolucija Evropskog parlamenta od 25. oktobra 2018. godine o porastu neofašističkog nasilja u Evropi (2018/2869(RSP)), P8_TA(2018)0428, Strazbur, 2018. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0428_EN.html

⁽⁷⁾ RESILIENCE. (2021). *Narativi mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj: Ključni nalazi istraživanja*. SEENPM. <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2021/09/Research-2-PDF.pdf>

⁽⁸⁾ Istraživanje radikalizacije. (3. septembar 2018). *Informativni sastanci: Recipročna radikalizacija*. <https://www.radicalisationresearch.org/research/briefings-reciprocal-radicalisation/?it=debate/briefings-reciprocal-radicalisation/>

⁽⁹⁾ „Državni/narodni neprijatelji (Albanija, BiH [Bosna i Hercegovina], Crna Gora, Severna Makedonija, Srbija, Turska), npr. imaju cilj da destabilizuju, rade protiv interesa zemlje, izdajnici.

Strani plaćenici (Albanija, BiH, Crna Gora, Severna Makedonija, Srbija, Kosovo), npr. zagovornici ruske i srpske (u Crnoj Gori) agende, zapadne agende ili agende Džordža Soroša (ovaj poslednji najviše u S. Makedoniji).

Opasni i korumpirani (Albanija, BiH, Crna Gora, Severna Makedonija, Srbija, Turska, Kosovo), npr. nestabilni, primitivni, podstrekači nasilja, bezbožnici, gamad, lopovi i prevrtljivci, lažovi, neodgovorni, klaster koronavirusa (u S. Mak.), kriminalci, kukavice, licemeri i manipulatori (u Albaniji), mentalni bolesnici (BiH).” RESILIENCE (2021): <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2021/09/Research-2-PDF.pdf>

Tabela 1: Definicije mis/dez/malinformacija, mamiklika i mamca

Misinformacija ⁽¹⁰⁾	Dezinformacija ⁽¹¹⁾	Malinformacija ⁽¹²⁾	Mamiklik ⁽¹³⁾	Mamac ⁽¹⁴⁾
„Misinformacije (pogrešne informacije) su lažne informacije, ali osoba koja ih širi veruje da su istinite.”	„Dezinformacije (netačne informacije) su informacije koje su lažne i osoba koja ih širi zna da su lažne. To je promišljena, namerna laž i ukazuje na to da zlonamerni akteri aktivno dezinformišu ljude.”	Malinformacije (zlonamerne informacije) su informacije „koje se zasnivaju na istini, ali se koriste za nanošenje štete osobi, organizaciji ili državi.”	Nešto (npr. naslov) osmišljeno da natera čitaoca da požele da kliknu na hiperlink, posebno kada on vodi do sadržaja sumnjive vrednosti ili interesa.	Proganjanje ili razdraživanje nepravednim, zlonamernim ili upornim napadima (mamljenje manjinskih grupa). Pokušaj razlučivanja kritikom ili uvredama. (Provociranje političara tokom debate.)

Uloga medija u generisanju i širenju govora mržnje u zemljama Zapadnog Balkana prepoznata je u mnogim izveštajima. Kako RESILIENCE navodi u svom izveštaju „Narativi mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj”, u narativnim strategijama koje se primenjuju u medijima i korisničkim sadržajima mogu se naći jasne crte fašizma, uglavnom rasizma, nacionalizma, netolerancije prema razlikama i mizoginije ⁽¹⁵⁾. Narativi mržnje nisu izolovani slučajevi određenih pojedinaca, već rezultat osmišljenih kampanja koje koriste različite metode, kao što su pristrasno izveštavanje, mis/dezinformacije i širenje straha ⁽¹⁶⁾. Čak i kada mejnstrim mediji ne proizvode narative o govoru mržnje, oni postaju sredstvo za njihovo prenošenje ⁽¹⁷⁾. Na kraju, mediji takođe igraju negativnu ulogu kada ne uspeju (zbog nedostatka sredstava i/ili volje) da se adekvatno pozabave korisničkim komentarima u kojima narativi mržnje posebno eskaliraju ⁽¹⁸⁾.

- Govor mržnje i narativi mržnje koriste se za mobilizaciju podrške nacionalističkim i isključujućim ideologijama koje ciljaju na određene etničke ili verske grupe, kao i za dehumanizaciju i delegitimizaciju ovih grupa, i pri tome ih čine ranjivim na diskriminaciju i nasilje.
- Govor mržnje na ZB doprinosi održavanju diskriminacije i nasilja nad ciljanim grupama, a može i radikalizovati društvo na način koji može dovesti do nasilnog ekstremizma.

Dakle, odgovor na govor mržnje, uzimajući u obzir složenost fenomena, treba da bude višestran i multisektorski. Napore institucionalnih aktera treba dopuniti radom drugih aktera, kao što su organizacije civilnog društva (OCD). Ovaj rad ima za cilj da sistematizuje trenutnu ulogu OCD u borbi protiv govora mržnje u zemljama Zapadnog Balkana, da uokviri ograničenja u njihovom radu i da razmotri moguće izvodljive i održive pravce akcija.

Nakon kratkog predstavljanja glavnih institucionalnih aktera zaduženih za borbu protiv govora mržnje u svim zemljama Zapadnog Balkana, razradiće se uloga OCD (trenutna uloga, ograničenja i potencijal). Rad se završava pregledom mogućih daljih pravaca delovanja i preporukama politike.

⁽¹⁰⁾ UNESCO. (2018). *Novinarstvo, lažne vesti i dezinformacije: Priručnik za novinarsko obrazovanje i obuku*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265552>

⁽¹¹⁾ Ibid.

⁽¹²⁾ Ibid.

⁽¹³⁾ Merriam-Webster Dictionary: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/clickbait>

⁽¹⁴⁾ Merriam-Webster Dictionary: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/bait>

⁽¹⁵⁾ Hrvatinić, S. B., Petković, B., & Hodžić, S. (2021). *Narativi mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj: Regionalni pregled*. Mirovni institut i SEENPM. <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2021/03/Regional-overview-Resilience-research-2.pdf> (p. 22)

⁽¹⁶⁾ Sokol, A. (2021). *Narativi mržnje u medijima i sadržaju koji generišu korisnici*. SEENPM, Mirovni institut i Fondacija Mediacentar Sarajevo. <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2020/12/Resilience-research-publication-2-BiH-English.pdf> (str. 20)

⁽¹⁷⁾ Londo, I. (2021). *Narativi mržnje i dezinformacije u onlajn medijima u Albaniji*. SEENPM, Mirovni institut i Albanski medijski institut. <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2021/01/Resilience-research-publication-2-Albania-English.pdf> (p. 23)

⁽¹⁸⁾ RESILIENCE. (2021). *Narativi mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj*: Mirovni institut i SEENPM. <https://www.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2021/03/E-book-Resilience-research-2-without-KOS-corr-3-March-2021.pdf> (p. 21)

Glavni institucionalni akteri borbe protiv govora mržnje na ZB

Glavni institucionalni akteri angažovani u borbi protiv govora mržnje u svim zemljama ZB su policija i pravosuđe. Iako su sve zemlje ZB usvojile relevantne odredbe u svom zakonskom okviru koje policiji i/ili sudovima dozvoljavaju sankcionisanje govora mržnje, ogromne razlike između broja evidentiranih i procesuiranih slučajeva navode se u raznim instrumentima za praćenje⁽¹⁹⁾ i izveštajima⁽²⁰⁾. Takođe, kako se navodi u izveštaju RESILIENCE „Narativi mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj”: „Širom regiona, pravosudni organi oklevaju da procesuiraju diskriminatorni govor i govor mržnje i da mržnju prema određenim društvenim grupama smatraju faktorom pogoršanja u krivičnim delima”⁽²¹⁾. Ovi nalazi upućuju na zaključak da ti mehanizmi možda nisu dovoljni, posebno imajući u vidu da su to uglavnom reakcije nakon govora mržnje te da se ne obraća dovoljno pažnje na prevenciju.

Pored policije i pravosuđa, postoje razni drugi organi koji rade na sprečavanju i suzbijanju govora mržnje:

- Tela za ravnopravnost osnovana Direktivom o rasnoj jednakosti (2000/43/EZ)⁽²²⁾
  - Suštinska uloga nadležnosti organa za zaštitu ravnopravnosti jeste pružanje nezavisne pomoći žrtvama diskriminacije, uključujući od uznemiravanja i govora mržnje. U skladu sa Preporukom Evropske komisije o standardima za tela za zaštitu ravnopravnosti, i u vezi sa preporukama opšte politike ECRI-a (GPR) broj 2, postoje dve vrste ovih tela: tela za zaštitu ravnopravnosti koja imaju atribut tribunala i tela za zaštitu ravnopravnosti koja su promotivnog tipa⁽²³⁾. Tela za zaštitu ravnopravnosti koja imaju atribut tribunala mogu: primati i proučavati pojedinačne i kolektivne žalbe, raspravljati o njima i usaglašavati ih, kao i odlučiti o tim žalbama u skladu sa važećim zakonima; odlučivati da li je došlo do povrede zakona; donositi pravno obavezujuće odluke koje zahtevaju mere za zaustavljanje neprihvatljivog ponašanja i izricanje sankcija, kao i obezbeđivati izvršenje i sprovođenje svojih odluka i objavljivanje svojih odluka i preporuka. Tela za zaštitu ravnopravnosti koja su promotivnog tipa daju neobavezujuće preporuke koje zahtevaju mere za zaustavljanje neprihvatljivog ponašanja; obezbeđuju sprovođenje svojih preporuka i, kada je to prikladno, objavljuju svoje odluke. Trenutno se od svih država članica EU zahteva da uspostave nacionalna tela za zaštitu ravnopravnosti, a zemlje ZB, mada nisu članice EU, u tom pogledu delovale su proaktivno. Tako su u Albaniji, Severnoj Makedoniji i Srbiji uspostavljena tela za zaštitu ravnopravnosti sa atributima tribunala, dok su u Bosni i Hercegovini (BiH) na Kosovu⁽²⁴⁾ i u

⁽¹⁹⁾ Vidi izveštaj ODIHR-a: <https://hatecrime.osce.org/infocus/2021-hate-crime-data-now-available>

⁽²⁰⁾ Vidi: Hysa, D., & Lani, K. (2022). *Izveštaj o praćenju govora mržnje u Albaniji*. Albanski medijski institut.

<https://www.institutemedia.org/wp-content/uploads/2022/07/Monitoring-Report-on-Hate-Speech-in-Albania-12072022.pdf>;

Poverenik za zaštitu od diskriminacije. (2021). Odluka broj 217 od 15.11.2021. godine: <https://kmd.al/wp-content/uploads/2022/01/Vendim-nr.-217-date-15.11.2021-Ceshtje-kryesisht-nga-Komisioneri-ne-lidhje-me-gjuhen-e-perdorur-kunder-personave-LGBTI-Diskriminim-Gjuhe-urrejtje.pdf>;

Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2021. godinu: https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmdudsmen_doc2022041413104027bos.pdf;

Izveštaj Evropske komisije o Bosni i Hercegovini za 2022. godinu: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Bosnia%20and%20Herzegovina%20Report%202022.pdf>;

Izveštaj Amnesti internešenela za period 2022/2023. godine: <https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/north-macedonia/report-north-macedonia/>;

Jovanović, I., & Anđušić, A. (2022). *Izveštaj o praćenju govora mržnje u Srbiji*. Institut za medije i različitost i Institut za medije i različitost - Zapadni Balkan. https://www.reportingdiversity.org/wp-content/uploads/2022/07/MRHS_Serbia.pdf;

Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2022. godinu: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/izvestaji/>;

Zaštita ljudskih prava i sloboda. (2022). Izveštaj o zaštiti od diskriminacije sa stanovišta djelovanja Institucije zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore: https://www.ombudsman.co.me/docs/1672090896_poluqodis--nji%20izvjes--taj%20o%20zas--titi%20od%20diskriminacije_21122022.pdf

⁽²¹⁾ Hrvatin, S. B., Petković, B., & Hodžić, S. (2021). *Narativi mržnje na Zapadnom Balkanu i u Turskoj: Regionalni pregled*. Mirovni institut i SEENPM. <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2021/03/Regional-overview-Resilience-research-2.pdf> (str. 22)

⁽²²⁾ Videti: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0043&from=EN>

⁽²³⁾ O telima za zaštitu ravnopravnosti više pročitajte ovde: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/tackling-discrimination/equality-bodies_en

⁽²⁴⁾ Ovaj naziv ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244 i mišljenjem MSP o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Crnoj Gori tela za zaštitu ravnopravnosti promotivnog tipa (ovlašćenje za zaštitu ravnopravnosti ima domaći ombudsman koji može da sprovodi praćenje i pokrene prekršajni postupak).

- Regulatorne agencije za medije
  - Sve zemlje su uspostavile nezavisne regulatorne agencije za medije koje nadgledaju praćenje tradicionalnih medijskih emitera (radija i televizije), kao i audio i audio-vizuelnih medijskih usluga. U nekim zemljama, kao što su Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija, ova tela su zadužena i za praćenje štampanih medija. Ove agencije imaju pravni osnov da postupaju po pritužbama na govor mržnje i da medijima izriču različite vrste sankcija. Gotovo svi mogu da izreknu mere opomene ili da oduzmu, ili bar privremeno suspenduju dozvole i zabrane objavljivanje (ili emitovanje). Tri regulatora (u BiH, na Kosovu, u Crnoj Gori) mogu postupiti u skladu sa svojim službenim dužnostima kada su u pitanju žalbe, a neki mogu izreći novčane kazne (u Albaniji, BiH, na Kosovu). Regulatori u BiH, na Kosovu, u Severnoj Makedoniji i Srbiji svoje odluke mogu objaviti na svojim sajtovima ili u godišnjim izveštajima.
- Mehanizmi samoregulacije medija
  - Ovi mehanizmi mogu delovati kao posrednici, obično donose odluke, a u nekim slučajevima mogu naložiti ispravku ili uklanjanje sadržaja ili objavljivanje izvinjenja. Njihove odluke nisu pravno obavezujuće, i oni ne mogu da kažnjavaju, ali mogu da objave svoje odluke, u zavisnosti od toga u kojoj su zemlji ugrađeni preko etičkog kodeksa Udruženja novinara (Albanija, Kosovo, Severna Makedonija i Srbija), Kodeksa za štampu i onlajn medije (BiH) i Kodeksa novinara (Crna Gora).
- Centralne izborne komisije
  - Ove komisije imaju mandat da prate izborne kampanje i mogu sankcionisati kandidate koji koriste govor mržnje. Uz varijacije u nazivu (Centralna izborna komisija: Albanija, BiH i Kosovo; Državna izborna komisija: Crna Gora i Severna Makedonija, Republička izborna komisija: Srbija), one postoje u svim zemljama ZB.

Na primer, Centralna izborna komisija BiH, prema Izbornom zakonu BiH, može izreći novčane kazne i uklanjanje sa kandidatske liste političkih subjekata koji koriste govor mržnje tokom predizborne kampanje. Prema postojećem mehanizmu, Centralna izborna komisija BiH, u vezi sa opštim izborima 2022. godine, izrekla je novčanu kaznu u iznosu od 3000 KM političkoj stranci Pokret demokratske akcije BiH (PDA) i novčanu kaznu u iznosu od 5000 KM kandidatkinji PDA Elzini Pirić zbog upotrebe govora mržnje na političkom skupu u Aljkovićima – Opština Banovići.

Ali uprkos postojanju i naporima ovih tela, govor mržnje u zemljama Zapadnog Balkana je i dalje rasprostranjen. U poslednje vreme sve više se prepoznaju višestruki načini na koje OCD mogu da podrže prevenciju i suzbijanje govora mržnje i njegovih razornih efekata.

OCD igraju važnu ulogu u razumevanju i reagovanju na govor mržnje. Mnoge OCD imaju jedinstveno znanje i razumevanje lokalnog konteksta i izazova sa kojima se suočavaju pojedinci i grupe u opasnosti od viktimizacije pomoću govora mržnje i potreba onih koje govor mržnje pogađa. Partnerstva između prethodno pomenutih agencija i OCD omogućavaju prilagođavanje odgovora svakom pojedinačnom slučaju, mogu podržati operativni rad i, iznad svega, pomoći u izgradnji vere i poverenja u vlasti. Dobar primer ovakve prakse može se naći u saradnji i partnerstvu Sarajevskog otvorenog centra i nekoliko tužilaštava u BiH ⁽²⁵⁾. Kroz ovo partnerstvo, u nekoliko tužilaštava u BiH imenovana je kontakt osoba koja će direktno raditi sa LGBTQI+ osobama, žrtvama zločina počinjenih iz mržnje (uključujući govor mržnje). Mada je svakom građaninu u BiH zakonom zagarantovana zaštita od nasilja, imenovanjem kontakt osobe biće omogućen

⁽²⁵⁾ Sarajevski otvoreni centar je organizacija civilnog društva (OCD) koja radi na unapređenju ljudskih prava, posebno položaja i ljudskih prava LGBTI osoba i žena u Bosni i Hercegovini, kroz predstavljanje njihove stvarnosti i zalaganje za pravne, političke, ekonomske, društvene i kulturne promene u svim oblastima života. Vidite više ovde: <https://soc.ba/en/about-us/>

direktan pristup nosiocu pravosudne funkcije koji je senzibilisan i pre svega obučen za rad sa LGBTQI+ osobama. Takođe, kroz ovu saradnju, obuke o zločinima iz mržnje i govoru mržnje postaju redovni moduli seminara koje tužiocima i sudijama nude centri za edukaciju sudija i tužilaca.

Sve u svemu, aktivno i smisleno učešće OCD moglo bi informisati i doprineti različitim državnim akcijama u borbi protiv govora mržnje.

Trenutna uloga OCD

Trenutna uloga OCD u borbi protiv govora mržnje uglavnom je u prevenciji i otkrivanju, dok većina institucionalnih aktera radi na formalnim reakcijama i sankcionisanju. Stoga se kombinovanjem ovih napora mogu poboljšati trenutna nastojanja u borbi protiv govora mržnje širom ZB. Trenutno su OCD uglavnom uključene u sledeće aktivnosti:

- Praćenje, evidentiranje, prikupljanje podataka i izveštavanje:

Najistaknutija organizacija u ovoj oblasti je Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS/ODIHR) koja prikuplja zvanične podatke, kao i podatke koje prijavljuju razne OCD u ciljanim zemljama ⁽²⁶⁾. Neke od organizacija koje evidentiraju i prijavljuju incidente koji se događaju na ZB prikazane su u Tabeli 2.

Tabela 2: OCD koje evidentiraju i prijavljuju incidente

Država	OCD	Aktivnosti
Albanija	Muslimanski forum Albanije ⁽²⁷⁾	Evidentira i prijavljuje incidente
BiH	Centar za edukaciju i istraživanje Nahla ⁽²⁸⁾	Evidentira i prijavljuje incidente
BiH	Sarajevski otvoreni centar	Evidentira i prijavljuje incidente
Crna Gora	LGBT Forum Progres ⁽²⁹⁾	Evidentira i prijavljuje incidente
Severna Makedonija	Helsinški odbor za ljudska prava Republike Makedonije ⁽³⁰⁾	Evidentira i prijavljuje incidente
Srbija	Savez jevrejskih opština Srbije (SJOS) ⁽³¹⁾	Evidentira i prijavljuje incidente
Srbija	Udruženje „Da se zna“! ⁽³²⁾	Evidentira i prijavljuje incidente

⁽²⁶⁾ OEBS/ODIHR prikuplja podatke o zločinima iz mržnje, govoru mržnje i izazivanju mržnje. Više informacija na: <https://hatecrime.osce.org/index.php/hate-crime-data>

⁽²⁷⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://forumimusliman.org/english/>

⁽²⁸⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://nahla.ba/>

⁽²⁹⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://lgbtprogres.me/>

⁽³⁰⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <http://www.mhc.org.mk>

⁽³¹⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://www.savezios.org/en/>

⁽³²⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://dasezna.lgbt/en/who-we-are/>

Kosovo	Kosovo 2.0 ⁽³³⁾	Evidentira i prijavljuje incidente
--------	----------------------------	------------------------------------

Ove organizacije prate pojavu govora mržnje prema zaštićenim karakteristikama koje su u fokusu njihovog rada (etnička pripadnost, nacionalnost, veroispovest, seksualna orijentacija, pol itd.) ⁽³⁴⁾. One prikupljaju i evidentiraju te podatke i prijavljuju ih raznim institucijama. Neke OCD prijavljuju incidente prethodno razmatranim institucionalnim akterima i/ili drugim telima koja prikupljaju podatke na širem nivou, kao što je OEBS/ODIHR. Neke od njih takođe objavljuju periodične izveštaje o otkrivenim i zabeleženim incidentima i/ili prate slučajeve prijavljene policiji ili drugim relevantnim institucionalnim akterima.

Pored OEBS/ODIHR-a koji prikuplja podatke za 57 država učesnica (uključujući sve zemlje ZB osim Kosova), postoje OCD koje te aktivnosti sprovode na nivou ZB. Primer prikupljanja podataka u zemljama ZB može se naći u radu *Reporting Diversity Network 2.0*, koji prikuplja podatke o diskursu mržnje i diskriminacije u medijskom okruženju preko nacionalnih OCD, ⁽³⁵⁾ i u radu *You Are Heard: Western Balkans and Turkey*, koji prikuplja podatke o incidentima protiv LGBTQI+, kao što su uznemiravanje, nasilje i govor mržnje širom Zapadnog Balkana i Turske ⁽³⁶⁾.

Što se tiče ovog dela aktivnosti OCD, nedostaci se mogu javiti u njihovom metodološkom okviru za praćenje, evidentiranje i prikupljanje. Većina OCD razvila je sopstvenu metodologiju koja nije nužno u skladu sa postojećim zakonskim okvirom u ovoj oblasti, pa se ti podaci ne mogu koristiti u punom kapacitetu (za mapiranje, izveštavanje, analizu otkrivenih i procesuiranih slučajeva itd.). Takođe, individualno razvijena metodologija ne dozvoljava poređenje evidentiranih podataka unutar zemlje ili regiona ZB.

- Edukacija i podizanje nivoa svesti:

Određeni broj OCD sprovodi razne oblike edukativnih aktivnosti sa različitim ciljanom publikom zavisno od obima njihovog rada. Te prakse se, na primer, mogu videti u radu organizacija predstavljenih u Tabeli 3.

Tabela 3: Primeri edukativnih aktivnosti OCD

Država	OCD	Aktivnosti
Severna Makedonija	Fondacija Metamorfozis ⁽³⁷⁾	Sprovela niz obuka posvećenih borbi protiv govora mržnje u medijima
Crna Gora	Forum MNE ⁽³⁸⁾	Održao obuku „Suzbijanje govora mržnje na internetu”
Kosovo	Centar za obuku i resurse zagovaranja ⁽³⁹⁾	Sproveo niz obuka za studente, OCD i aktiviste za ljudska prava
Kosovo	Mladi pravnici Kosova (KYL) ⁽⁴⁰⁾	U okviru projekta „MISLI! Ne mrzi”, razvili formalne i neformalne obrazovne pristupe koji se objavljuju na mreži u interaktivnom obliku i dostupni su svim ljudima koji žele da se pridruže borbi protiv mržnje na mreži, lažnih vesti i dezinformacija
Srbija	Libero ⁽⁴¹⁾	Održao edukaciju za srednjoškolce

⁽³³⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://kosovotwopointzero.com/en/about-us/>

⁽³⁴⁾ Ovo nije sveobuhvatan spisak OCD koje rade u ovoj oblasti.

⁽³⁵⁾ Oni takođe objavljuju izveštaje o praćenju govora mržnje u svakoj zemlji i najvažnije mesečne događaje u vezi s praćenjem za sve zemlje Zapadnog Balkana.

⁽³⁶⁾ Videti više u odeljku „Preporuke”.

⁽³⁷⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://metamorphosis.org.mk/en/>

⁽³⁸⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://www.forum-mne.com/>

⁽³⁹⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://advocacy-center.org/>

⁽⁴⁰⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://kyl-kos.org/>

⁽⁴¹⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://libero.org.rs/>

BiH	Perpetuum Mobile: Institut za razvoj mladih i zajednice ⁽⁴²⁾	Sproveo obuke za političare s ciljem sprečavanja govora mržnje u političkim kampanjama
-----	---	--

Ove obrazovne aktivnosti se često koriste kao sredstvo za podizanje nivoa svesti, ali ponekad OCD vode različite oblike aktivnosti isključivo radi podizanja nivoa svesti, poput Mladih za mir (BiH) ⁽⁴³⁾ koja, u partnerstvu sa Somborskim edukativnim centrom (Srbija) ⁽⁴⁴⁾ i *Udhetim i Lire* (Albanija) ⁽⁴⁵⁾, sprovodi kampanju #ALTerHate u okviru platforme #Speech4Change, čiji je cilj borba protiv govora mržnje kroz aktivnosti edukacije, senzibilizacije i zalaganja za prihvatanje različitosti i inkluzije kroz stvaranje alternativnih narativa. Neke OCD, kao što su Građanske inicijative (Srbija) ⁽⁴⁶⁾, podižu nivo svesti objavljivanjem osuda uočenog govora mržnje, dok neke, kao što je CIVIL (Severna Makedonija) ⁽⁴⁷⁾, organizuju javne događaje i promovišu srodne publikacije. Podizanje nivoa svesti ponekad se postiže organizovanjem okruglih stolova na temu govora mržnje i njihovim emitovanjem, npr. Demokratija za razvoj (Kosovo) ⁽⁴⁸⁾.

Što se tiče obrazovanja, problemi su povezani sa pitanjem održivosti. Edukativne aktivnosti su često povezane sa specifičnim projektima OCD koji imaju određeno trajanje i stoga imaju ograničen domet. S druge strane, aktivnosti podizanja nivoa svesti, u zavisnosti od praktičnog sredstva koje koriste, dopiru do više ljudi i održivije su.

- Istraživanja:

OCD takođe sprovode razna istraživanja u ovoj oblasti, koja mogu biti korisna osnova i pomoći u borbi protiv govora mržnje. Rezultati ovih istraživačkih inicijativa, u zavisnosti od teme, koriste se za edukaciju javnosti, podizanje nivoa svesti, dovođenje u pitanje efikasnosti pravnih okvira, otkrivanje podsticajnih faktora itd. Određeni nedostaci u radu OCD u ovoj oblasti odnose se na nedostatak vremenskog i teritorijalnog kontinuiteta. Primeri rada OCD u ovoj oblasti predstavljeni su u Tabeli 4.

Tabela 4: Primeri istraživačkih aktivnosti OCD

Država	OCD	Aktivnosti
Srbija	Beogradski centar za ljudska prava ⁽⁴⁹⁾	Objavio istraživanje o mehanizmima zaštite od govora mržnje na internetu
Srbija	Centar za profesionalizaciju medija i medijsku pismenost (CEPROM) ⁽⁵⁰⁾	Sproveo istraživanje o prisustvu govora mržnje u medijima i na internetu
Crna Gora	LGBT Forum Progres ⁽⁵¹⁾	Sproveo i objavio istraživanje o policijskoj i sudskoj praksi u slučajevima nasilja i govora mržnje prema LGBTQI+ osobama

⁽⁴²⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://www.pm.rs.ba/about-us/>

⁽⁴³⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://www.youth-for-peace.ba/en/>

⁽⁴⁴⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://sec.org.rs/>

⁽⁴⁵⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://udhetimiilire.org/en/>

⁽⁴⁶⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://www.gradjanske.org/en/about-us/>

⁽⁴⁷⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://www.civil.org.mk/>

⁽⁴⁸⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://d4d-ks.org/en/mission-and-vision/>

⁽⁴⁹⁾ Stojković, M., & Pokuševski, D. (2018). *Anonimna mržnja: Mehanizmi zaštite od govora mržnje na internetu*. Beogradski Centar za ljudska prava.

⁽⁵⁰⁾ CEPROM. (2019). *Komunikativna agresija u Srbiji 2019*. CEPROM.

⁽⁵¹⁾ Zeković, A. S., Kojičić, J., & Tomović, P. (2014). *Mitovi i stereotipi – Nasilje i govor mržnje prema LGBT osobama: Policijska i pravosudna praksa u Crnoj Gori*. LGBT Forum Progres.

BiH	Atlantska inicijativa: Centar za sigurnosna i pravna istraživanja ⁽⁵²⁾	Sproveo i objavio istraživanje o pravnim i institucionalnim mehanizmima zaštite od govora mržnje i trenutno sprovodi istraživanje o sudskoj praksi u procesuiranju izazivanja mržnje u BiH u poslednjih 10 godina
Severna Makedonija	CIVIL ⁽⁵³⁾	Sproveo i objavio istraživanje o govoru mržnje u političkim i izbornim procesima

- Pomoć i podrška žrtvama:

OCD najčešće pomažu i/ili podržavaju žrtve govora mržnje uopšte i u praksi organizacija civilnog društva ZB kroz besplatnu psihološku pomoć/savetovanje i besplatnu pravnu pomoć. Potencijalni problem koji se javlja u ovoj oblasti predstavlja finansiranje. Naime, ako aktivnost nije povezana s osnovnim finansiranjem već sa nekim konkretnim projektom, pružena pomoć i podrška mogu biti samo privremeni. Takođe, problem može biti širenje informacija o dostupnoj pomoći. Primeri rada OCD u oblasti pomoći i podrške žrtvama navedeni su u Tabeli 5.

Tabela 5: Primeri aktivnosti OCD u pogledu pomoći i podrške žrtvama

Država	OCD	Aktivnosti
BiH	Sarajevski otvoreni centar	Psihološka pomoć/savetovanje i pravna pomoć
BiH	Udruženje Okvir ⁽⁵⁴⁾	Psihološko savetovanje za LGBTQI+ osobe
Srbija	Komitek pravnikā za ljudska prava (YUCOM)	Pravna pomoć
Crna Gora	Pravni centar ⁽⁵⁵⁾	Pravna pomoć
Severna Makedonija	Helsinški odbor za ljudska prava Republike Makedonije	Pravna pomoć

Kako poboljšati postojeće prakse

Do sada, kako je pokazala prethodna analiza, postoje određena ograničenja u pogledu rada OCD i rešenja za prevazilaženje uočenih nedostataka.

- Praćenje, evidentiranje i prikupljanje podataka:

Uvid u prisustvo i saznanje o obimu pojave prvi je korak u kreiranju adekvatnog odgovora. OCD, za razliku od institucionalnih aktera, imaju specifičnu poziciju u ovom zadatku jer često imaju više kapaciteta za praćenje, žrtve imaju više poverenja u OCD i veća je verovatnoća da će se obratiti OCD-u nego zvaničnom telu. One mogu da sarađuju i razmenjuju podatke bez tereta birokratije i formalnih procedura itd. Stoga, da bi ostvarile maksimalnu vrednost svojih aktivnosti, OCD treba da razmotre sledeće:

⁽⁵²⁾ Halilović, H., & Lučić-Ćatić, M. (2022). *Krivična djela iz mržnje i govor mržnje, kako ih prepoznati i adekvatno procesuirati – priručnik za sudije i tužitelje*. Atlantska inicijativa.

⁽⁵³⁾ CIVIL. (2022). *Изборите под канонада на дезинформации и говор на омраза: локални избори*. Цивил - Центар за слобода.

⁽⁵⁴⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <http://www.okvir.org/o-nama/>

⁽⁵⁵⁾ Više informacija o OCD i njenim aktivnostima na: <https://pravnicentar.co.me/>

- U zavisnosti od ciljne grupe koju OCD prate (LGBTQI+, izbeglice, Romi, žene, osobe sa invaliditetom, migranti itd.) i specifičnih oblasti interesovanja (govor mržnje u političkom diskursu, govor mržnje u štampanim medijima itd.), korišćenje/razvijanje okvira za prikupljanje podataka koji proizilazi iz nacionalnog pravnog okvira.
  - Da bi se poboljšala uporedivost i kompatibilnost podataka, korišćenje metodologije koju su razvili institucionalni akteri (ako postoji) ili metodologije koju su razvile druge OCD.
  - Da bi se poboljšala razmena podataka, usklađivanje definicija i metoda prikupljanja podataka sa OCD koje rade sa sličnim ciljnim grupama i oblastima od interesa.
  - Deljenje metodologija prikupljanja podataka i uspostavljanje sistema za redovnu razmenu informacija.
- Edukacija:

Glavni problem u ovom delu rada OCD predstavlja pitanje održivosti i dometa obrazovnih programa. Iako je svaka obrazovna aktivnost vodila ka promeni imajući u vidu troškove i složenost kreiranja obrazovnih aktivnosti, treba obezbediti dugoročnu upotrebu i samoodrživost kada je to moguće. Da bi to postigle, OCD treba da razmotre sledeće:

- Kreiranje i zagovaranje uključivanja obrazovnih paketa u formalno obrazovanje (za praktičare, u školske programe, u nastavne planove i programe univerziteta itd.).
- Uključivanje edukacije o ljudskim pravima u formalno obrazovanje (za praktičare, u školske programe, u nastavne planove i programe univerziteta itd.).
- Uključivanje obrazovnih paketa u postojeće javne forume i kampanje, konferencije, film i video, izložbe i muzeje, sport i sportske događaje, aktivnosti zajednice itd.
- Korišćenje tehnologije (obrazovne kampanje na društvenim mrežama, besplatni onlajn alati, interaktivni obrazovni alati itd.).

- Pomoć i podrška žrtvama:

Većina informacija o OCD može se pronaći samo putem interneta, što mnoge ljude kojima je potrebna pomoć stavlja u nepovoljan položaj i bez informacija o pomoći koju mogu dobiti zbog ograničenog prisustva interneta u pojedinim delovima ZB i nedostatka digitalne pismenosti. Da bi se ovaj problem prevazišao, OCD treba da informacije o dostupnoj pomoći učine vidljivijim pomoću tradicionalnih medija (radio, televizija, štampani mediji, poster i na značajnim lokacijama, leci itd.).

Šta još OCD mogu da učine?

Pored aktivnosti u koje su OCD već uključene, u zavisnosti od njihovog portfolija, njihov doprinos se može proširiti i na sledeće aktivnosti:

Treba poboljšati podnošenje prijavi osnaživanjem onih koji su pogođeni govorom mržnje i svedoka da se jave i putem **prijava koje podnose treće strane**. Podnošenje prijave koju vrši treća strana je proces u kojem žrtva ili svedok prijavi potencijalni govor mržnje organizaciji civilnog društva. Ova OCD zatim prijavljuje taj govor mržnje relevantnom zvaničnom telu. Da bi treće strane efikasno podnosile prijave, OCD treba da usaglase definicije i metodologije prikupljanja podataka, da obezbede poverljivost i mere zaštite podataka, kao i da potvrde da je sve uključeno osoblje adekvatno kvalifikovano i obučeno. Preporučuje se da se te obaveze formalizuju kroz institucionalne sporazume kada je moguće.

Treba uspostaviti **strukturnu saradnju i partnerstva**. Postoji niz modela za uspostavljanje i unapređenje saradnje i partnerstava, kao što je potpisivanje memoranduma o razumevanju, formiranje odbora i radnih grupa, učešće u savetodavnim ili stručnim telima, imenovanje specijalizovanih službenika / službenika za vezu sa zajednicama / kontakt osoba za govor mržnje na regionalnim ili lokalnom nivou, određivanje predstavnika OCD za saradnju sa policijom i drugim zvaničnim telima itd. Takva saradnja i partnerstva ni u jednom trenutku ne treba da utiču na nezavisnu ulogu OCD.

Relevantna dobra praksa u EU

Što se tiče naučenih lekcija iz EU koje mogu podržati praktičare na ZB i pomoći im, dobar pravac delovanja može se naći u radu Grupe na visokom nivou EU o borbi protiv govora mržnje i zločina iz mržnje. Grupa na visokom nivou je zamišljena kao platforma za podršku EU i nacionalnim naporima u obezbeđivanju efektne primene relevantnih pravila i uspostavljanju efikasnih politika za sprečavanje i borbu protiv zločina iz mržnje i govora mržnje. Ovo se postiže podsticanjem tematskih diskusija o prazninama, izazovima i odgovorima, promovisanjem razmene najbolje prakse, razvojem smernica i jačanjem saradnje i sinergije između ključnih aktera. Njen rad je već proizveo brojna praktična uputstva u ključnim oblastima kao što su obuka o zločinima iz mržnje, pristup pravdi, podrška i zaštita za žrtve zločina iz mržnje i govora mržnje i evidentiranje zločina iz mržnje ⁽⁵⁶⁾.

Takođe, važno pitanje za rad OCD predstavlja finansiranje. U EU, Evropska komisija pruža finansijsku podršku nacionalnim vlastima i organizacijama civilnog društva koje rade na govoru mržnje i zločinima iz mržnje, kroz program „Građani, jednakost, prava i vrednosti“ (CERV), koji prepoznaje ključnu ulogu OCD u borbi protiv govora mržnje i zločina iz mržnje i na taj način doprinosi zaštiti i unapređenju osnovnih prava.

Ove prakse, među mnogim drugima u EU, mogu poslužiti kao smernica za buduće akcije na ZB koje mogu proizvesti jedinstvene akcije širom ZB i imati dugotrajne efekte na suzbijanje govora mržnje.

Preporuke

1. Treba uspostaviti **zajedničku mrežu** za projekte i aktivnosti u vezi s narativima mržnje i govorom mržnje na ZB, kao što su Helsinški komitet za ljudska prava, Balkanska istraživačka novinarska mreža, *You Are Heard: Western Balkans and Turkey* i *Reporting Diversity Network 2.0*. Ta mreža treba da razvije jedinstvenu metodologiju praćenja, evidentiranja i prikupljanja podataka, programe edukacije i podizanja nivoa svesti, kao i inicijative javnog zastupanja. Takođe, iskusne organizacije treba da osnaže lokalne OCD i poboljšaju razmenu informacija između država ZB i/ili ključnih institucionalnih aktera.
2. Stvaranje **strateških saveza** unutar države i/ili regiona treba da bude imperativ. Naime, kada je to relevantno za kontekst, OCD treba da podrže sazivanje ključnih aktera koji će preformulisati probleme na način koji će rešenja učiniti dostupnijim. Ako je moguće, OCD treba da koriste nezavisnu medijaciju i ekspertizu i grade koalicije. Takođe, treba uspostaviti/ojačati partnerstva sa relevantnim zainteresovanim stranama, uključujući one koje rade u tehnološkoj industriji. Većinu smislenih akcija protiv govora mržnje neće preduzeti same OCD, već vlade (uključujući regionalne vlasti), privatne kompanije, mediji, verski i drugi akteri.
3. Uspostavljanje **strukturne saradnje i partnerstva sa odgovarajućim institucionalnim** akterima veoma je važan korak u borbi protiv govora mržnje na državnom nivou, pri čemu treba imati u vidu da takva saradnja i partnerstva ne treba da utiču na nezavisnu ulogu OCD. Naime, sve aktivnosti OCD u prevenciji i borbi protiv govora mržnje mogu doneti višestruke prednosti ako se kombinuju i upotpune s radom institucionalnih aktera. Institucionalni akteri mogu imati koristi od informacija, znanja i aktivnosti koje preduzimaju OCD u oblasti praćenja, evidentiranja i prikupljanja podataka,

⁽⁵⁶⁾ [Ključni vodeći principi saradnje između organa za sprovođenje zakona i organizacija civilnog društva](#) iz 2022. godine primer su smernica koje je proizvela Grupa na visokom nivou.

edukacije i aktivnosti javnog zastupanja. Naime, adekvatan i sveobuhvatan odgovor na pojavu govora mržnje zahteva potpuno razumevanje dinamike te pojave. Pošto u nekim slučajevima institucionalni akteri nemaju kapacitet za sveobuhvatan pristup (ne bave se time), kombinovanje nalaza OCD može biti korisno.

4. Pored organizacionih faktora, **najveći akcenat treba staviti na edukaciju**. Edukacija može biti osnova za borbu protiv netolerancije i diskriminacije, podizanje nivoa svesti, rešavanje osnovnih uzroka govora mržnje i unapređenje inkluzije i miroljubive koegzistencije. Treba nastojati da se nastavni planovi i programi uključe u formalne obrazovne programe koji će osigurati održivost. Takođe, dobrodošle su neformalne inicijative, kao što je edukacija kadra institucionalnih aktera i kadra vezanog za medije, mlade i sl. i one mogu dopuniti nedostatke obaveznog obrazovanja. Naime, razvoj odgovornog ponašanja, građanskog angažmana, veština kritičkog mišljenja i medijske pismenosti može podstaći rast naprednih pozitivnih vrednosti međusobnog razumevanja i poštovanja ljudskih prava, osnovnih ljudskih sloboda i različitosti širom ZB.
5. Postoji potreba za više **empirijskih istraživanja** o govoru mržnje na ZB i njihovim lokalnim, regionalnim i međunarodnim vezama. Ovakva istraživanja će omogućiti bolje razumevanje faktora i aktera koji dovode do govora mržnje u različitim sferama društva, senzibilizaciju stručne zajednice i javnosti i signalizaciju potencijalnih bezbednosnih pretnji i eskalacije. Rezultati svih istraživanja i relevantne preporuke treba da budu dostupni javnosti i dostavljeni odgovarajućim lokalnim, regionalnim i/ili međunarodnim zainteresovanim stranama.

Bibliografija

Council of Europe. (2022). *Hate crime and hate speech*. Thematic factsheet, Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights. <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-hate-crime-eng-docx/1680a96865>

Petković, B., Hrvatin, S. B., Hodžić, S., Londo, I., Sokol, A., Hoxha, A., Sylva, M., Bogdanović, M., Nikodinoska, V., Jovović, J., Valić Nedeljković, D., & Aydınli, S. (2021). *Hate narratives in the Western Balkans and Turkey*. RESILIENCE: For Media Free of Hate and Disinformation, Peace Institute, Ljubljana and SEENPM, Tirana. <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2021/04/Resilience-E-book-research-2-all-reports-with-CIP-April-2021.pdf>

Radicalisation Awareness Network. (2023). *Confronting hate speech in the Western Balkans*.

Radicalisation Awareness Network. (2022). *Lessons learned from alternative narrative campaigns*. https://home-affairs.ec.europa.eu/whats-new/publications/lessons-learned-alternative-narrative-campaigns-march-2022_en

O autoru:

Marija Lučić-Čatić je profesor na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i bezbednosne studije Univerziteta u Sarajevu (Bosna i Hercegovina). Njena glavna oblast interesovanja je borba protiv zločina iz mržnje i govora mržnje. Trenutno radi za razne OCD kao istraživač, zagovarač i edukator u oblasti zločina iz mržnje i govora mržnje.

INFORMACIJE O EU

Onlajn

Informacije o Evropskoj uniji na svim zvaničnim jezicima EU dostupne su na veb-sajtu Europa: https://europa.eu/european-union/index_en

Publikacije EU

Publikacije EU možete preuzeti ili poručiti, besplatno ili uz plaćanje, na: <https://op.europa.eu/en/publications>. Više primeraka besplatnih publikacija možete dobiti preko Europe Direct ili svog lokalnog informativnog centra (videti https://europa.eu/european-union/contact_en).

Pravo EU i srodni dokumenti

Za pristup pravnim informacijama EU, uključujući zakonodavstvo EU od 1952. godine na svim zvaničnim jezicima, posetite EUR-Lex na: <http://eur-lex.europa.eu>

Otvoreni podaci EU

EU Open Data Portal (<http://data.europa.eu/euodp/en>) pruža pristup paketima podataka iz EU. Podaci se mogu besplatno preuzimati i ponovo koristiti i u komercijalne i u nekomercijalne svrhe.

Radicalisation Awareness Network

Practitioners

Publications Office
of the European Union